

Журнал засновано в березні
1993 року

ВИДАВЦІ:

Департамент освіти і науки
Полтавської обласної
державної адміністрації

Полтавський обласний
інститут післядипломної
педагогічної освіти
ім. М.В.Остроградського

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

В.В.Зелюк (голова),
А.І.Бардаченко,
Н.М.Барболіна,
М.В.Гринова, С.Ф.Клепко,
І.О.Кіптілий, Г.О.Сиротенко

РЕДКОЛЕГІЯ:

Г.Є.Аляев, О.А.Білоусько,
А.М.Бойко, Т.О.Бондар,
Б.П.Будзан, Б.В.Год, В.В.Громовий,
К.Ж.Гуз, М.Б.Євтух, В.В.Зелюк,
В.Р.Гльченко, С.Ф.Клепко,
С.В.Королюк, В.Г.Кремень,
М.Д.Кулаєва, Л.В.Литвинюк,
В.С.Лутай, О.О.Мамалуй,
В.І.Мирошніченко, В.Ф.Моргун,
Л.І.Нічуговська, Н.В.Радіонова,
О.В.Садоха, І.В.Степаненко,
Н.М.Тарасевич, М.В.Триняк,
Г.Хіліг

Головний редактор:

С.Ф.Клепко
Перший заступник головного
редактора:

Н.В.Радіонова

Заступники головного
редактора:

Т.О.Бондар, Л.В.Литвинюк

Редакційний директор:

І.О.Кіптілий

Відповідальний секретар:

Н.Ю.Землякова

Літературний редактор:

О.В.Стоцька

Верстальник:

А.В.Дружиніна

Перекладач:

Л.М.Максименко

Відповідальність за підбір і виклад
фактів у підписаних статтях
несуть самі автори. Висловлені в
цих статтях думки можуть не
збігатися з точкою зору редколегії.
Рукописи не горять, але і не повер-
таються.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

36029, Полтава, вул. Жовтнева, 64 ж

(05322) 7-26-08;

тел./факс: 50-80-85

e-mail: redpm@pei.poltava.ua

http://www.poirpo.pl.ua/

Реєстраційне свідоцтво:

серія КВ №12233-1117 ПР

від 23 січня 2007 р.

© ПОШПО

Підписано до друку 21.10. 2014

Формат 60x90/8.

Ум. друк. арк. 9,6.

Тираж 300.

ТОВ "АСМГ"

вул. Мищенка, 2,

м.Полтава, 36011

тел. (0532) 56-55-29, 61-50-69

.....

Постановою Президії ВАК

України від 31.05.2014, №1-05/5

"ПМ" включено у перелік

наукових видань, у яких можуть

публікуватися основні

результати дисертаційних робіт.

Журнал "ПМ" № 4 (119), 2014 р.

підписано до друку за рішенням

вченої ради ПОШПО

(протокол № 7 від 22.12.2014 р.).

ISSN 1815-3194

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ

Біографічне навчання у післядипломній педагогічній
освіті. Частина 2: Потенціал для професійного розвитку вчителя
Литвинюк Л. В. 2

МАТЕРІАЛИ «КРУГЛОГО СТОЛУ»

Інформаційна грамотність вчителя в контексті протидії
пропаганді

Мерзлякова О. Л. 8

У чому секрет успіху пропаганди, або Усвідомленість –
системотвірна властивість критичного мислення

Терно С. О. 13

Всеукраїнські друковані патріотичні ЗМІ та інформаційна
безпека держави

Стоцька О. В. 21

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ

Інноваційне суспільство: концепція інтегрованого
підручника з біології

Помогайбо В. М. 29

Проблеми і перспективи створення електронних
навчальних засобів в українській школі

Москвич М. П. 33

Дидактичні та методичні підходи до конструювання
змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої
профільної школи як засобу забезпечення варіативного
компонента іншомовної освіти

Пасічник О. С. 35

Застосування вітагенних технологій при викладанні
основ психології та міжособистісного спілкування

Н. Р. Єфименко 41

УКРАЇНСЬКЕ КОЛО

Батько й син Козюри: виховання краєзнавством 45

Залучення школярів до вивчення життєпису великого
полтавця Патріарха Мстислава (Скрипника)

Корнет С.І. 49

ІСТОРІЯ ОСВІТИ

Сторінки історії Хорольської гімназії

Старчик Л. М. 51

ЧИТАЛЬНИЙ ЗАЛ

Рецензія на книгу Гётца Хиллига "В поисках истинного
Макаренко. Русскоязычные публикации (1976–2014)"

Клепко С.Ф. 57

ДОБІДКИ

Медіаосвіта: проблеми та досягнення навчальних закладів
полтавської області

Муліка К. М. 59

Про реалізацію Орієнтовної регіональної програми атес-
таційної експертизи ЗНЗ

Куляєва О. О. 61

Філдсовську медаль із математики вперше в історії

отримала жінка 63

СЛОВО ПЛАМ'ЯНИ

Іван Андрійович Зязюн 64

ДИДАКТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО КОНСТРУЮВАННЯ ЗМІСТУ ЕЛЕКТИВНИХ КУРСІВ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ СТАРШОЇ ПРОФІЛЬНОЇ ШКОЛИ ЯК ЗАСОБУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВАРІАТИВНОГО КОМПОНЕНТА ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ

О. С. Пасічник

Розглядаються елективні курси як засіб забезпечення диференціювання змісту освіти в сучасній старшій профільній школі. На основі аналізу нормативної бази сконстатовано низький рівень забезпечення шкіль України елективними курсами з іноземних мов. Обґрунтовано, що конструювання останніх має бути спільним здобутком учителів-практиків та науковців на основі єдиної концепції, зорієнтованої на всебічний розвиток учнів. Виокремлено концептуальні положення, які доцільно враховувати при конструюванні змісту курсів за вибором. Оптимальним вбачається конструювання змісту елективного курсу у форматі друкованої навчальної книги.

Ключові слова: елективний курс, іноземна мова, навчальна книга, старша школа, профільне навчання, профорієнтація.

Пасечник А. С. Дидактические и методические подходы к конструированию содержания элективных курсов по иностранному языку для старшей профильной школы как способ обеспечения вариативного компонента иноязычного образования

Рассмотрены элективные курсы как способ обеспечения дифференциации содержания образования в современной старшей профильной школе. На основе анализа нормативной базы констатируется низкий уровень обеспечения школ Украины элективными курсами по иностранному языку. Обосновано, что конструирование последних должно быть общим достижением учителей-практиков и ученых на основе единой концепции, ориентированной на всестороннее развитие учащихся. Определены концептуальные положения, которые целесообразно учитывать в процессе конструирования содержания курсов по выбору. Оптимальным является конструирование содержания элективного курса в формате учебной книги на печатной основе.

Ключевые слова: элективный курс, иностранный язык, учебная книга, старшая школа, профильное обучение, профориентация.

Pasichnyk O. S. Didactic and Methodological Aspects of Constructing Elective Courses for Teaching Foreign Languages in Upper Secondary School

Currently differentiated approach to educational process in upper secondary school is implemented by introducing a wide range of elective courses. Having analyzed the normative base, the author concludes that currently the number of foreign language courses is not sufficient. The author states that elective courses are to be based on a single concept which is aimed at versatile personal development of a student whereas their construction must be the result of scientific and pedagogical cooperation.

It is deemed that the core element of elective course must be a printed book. The author outlines the following didactic principles of their constructing: module structure, interdisciplinary connections, distinct professional orientation, stimulation of students' cognitive activity by creative tasks.

Keywords: elective course, foreign language, textbook, upper secondary school, profile education, vocational guidance.

Постановка проблеми. «Вживає не найсильніший чи найрозумніший, а насамперед той, хто вчасно реагує на зміни та адаптується до них», – вочевидь, ця теза основоположника теорії еволюції Ч. Дарвіна є формулою, що дасть змогу усунути розбіжності між вимогами ринкової економіки щодо якості підготовки фахівців та системою освіти, які особливо загострилися наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст.

Чільне місце в системі освіти належить школі, оскільки саме тут відбувається накопичення фундаментальних знань та формуються ті базові уміння і навички, що у майбутньому стануть основою точкою особистісного та професійного зростання молоді. Ретроспективний погляд на тенденції розвитку шкільної освіти дає підстави зробити висновок про те, що вона нерідко характеризується деякою консерва-

тивністю та інертністю. Проте досвід засвідчує, що навіть найкраща освіта не може тривалий час залишатися незмінною – їй постійно потрібно оновлюватися таким чином, щоб більш повно задовольняти запити суспільства. Свого часу це зумовило появу та утвердження компетентнісного підходу як провідної освітньої парадигми, яка відображає прагнення учасників освітнього процесу до підвищення його якості на тлі пріоритету прагматизму без шкоди для фундаментальності результатів освіти. Нині пріоритетного значення набувають не обсяг засвоєних знань чи алгоритми їх відтворення відповідно до зразків, а ключові компетентності, когнітивні та креативні якості, творчий підхід до вирішення навчальних і життєвих проблем, уміння самостійно здобувати знання і застосовувати їх у повсяк-

Пасічник Олександр Сергійович, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України

денних та професійних ситуаціях, готовність до навчання впродовж життя тощо.

Нині профілізація старшої школи є одним із тих адаптаційних механізмів, що покликані підвищити якість шкільної освіти, забезпечити наступність між шкільною та професійною освітою і підготувати випускників до ринку праці через вибудовування нової ієрархії цілей і завдань у системі шкільної освіти. Проте, як зазначає В. В. Краєвський, коли змінюються освітні цілі, то вивчатися повинно не те саме, а дещо інше і в інших категоріях [3, с. 111].

Однією із тенденцій організації профільного навчання в зарубіжних країнах є спеціалізація змісту навчання шляхом запровадження широкого спектра елективних курсів. Як зазначають фахівці, цей підхід мав «апробацію» в школах США, Великобританії та низки інших розвинених країн, де й підтвердилася його ефективність (А. Р. Демченко, А. Д. Копилов, М. П. Пальянов). Тому нині використання елективних курсів набуває дедалі більшого поширення та вважається одним із най-більш перспективних напрямів оновлення змісту профільного навчання, зокрема й в Україні [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нову Концепцію профільного навчання в старшій школі України (2013 р.) сконструйовано з урахуванням досвіду зарубіжних країн у цій галузі. Відповідно до Концепції, чільне місце в системі профільної підготовки належить елективним курсам. Відтак, вирішення потребує питання дидактико-методологічних принципів конструювання їх змісту. У межах цієї статті ми ставимо за мету висвітлити окремі дидактико-методичні аспекти добору та організації змісту елективних курсів для предметної галузі «іноземні мови».

Особливості змісту навчання іноземних мов у старшій школі висвітлюються у працях провідних вітчизняних і зарубіжних методистів: І. Л. Бім, Н. Д. Гальскова, Н. І. Гез, С. Ю. Ніколаєва, Ю. І. Пассов, В. Г. Редько, Г. В. Рогова та ін. Водночас, дослідження змісту навчання іноземних мов за допомогою елективних курсів не є численними і розкривають лише окремі аспекти проблеми. Нині дидактико-методичні засади конструювання змісту елективних курсів з іноземних мов активно розробляються науковими співробітниками лабораторії навчання іноземних мов в Інституті педагогіки НАПН України (Н. П. Басай, О. С. Пасічник, Т. К. Полонська, В. Г. Редько та ін.) [4].

Цілями цієї публікації є проаналізувати поточний стан забезпечення вітчизняної старшої школи елективними курсами з іноземних мов; обґрунтувати дидактико-методичні засади добору та організації змісту посібників з елективних курсів іноземною мовою.

Виклад основного матеріалу. Вітчизняна модель профільного навчання в старшій школі передбачає поєднання базових, профільних предметів та курсів за вибором (елективних)¹. При цьому базові загальноосвітні предмети відображають обов'язкову для всіх учнів інва-

ріантну складову і зорієнтовані на завершення загальноосвітньої підготовки учнів. Профільні предмети передбачають поглиблене вивчення окремих предметів та, насамперед, орієнтовані на підготовку випускника школи до подальшого професійного навчання у ВНЗ. Зміст базових і профільних предметів, а також рівень навчальних досягнень визначаються державним освітнім стандартом. Відповідність рівня навчальних досягнень учнів стандарту перевіряється державними іспитами та зовнішнім незалежним оцінюванням.

Елективні курси зорієнтовані на задоволення індивідуальних освітніх інтересів, потреб та нахилів учнів. Вони значною мірою «компенсують» обмежені можливості базових і профільних предметів щодо задоволення пізнавальних запитів учнів та відтворення сучасних тенденцій розвитку у різних сферах людської життєдіяльності. Мета запровадження елективних курсів – сприяти поглибленню індивідуалізації профільного навчання, забезпечуючи таким чином індивідуальну траєкторію навчання учня.

Вважається, що поєднання окреслених типів предметів створює найбільш оптимальні можливості для реалізації основних завдань профільного навчання та дає змогу забезпечити фундаментальність підготовки сучасного випускника. Відповідно до Концепції профільного навчання в старшій школі (2003 р.), орієнтовне співвідношення базових загальноосвітніх, профільних предметів і курсів за вибором визначається пропорцією 60:30:10² [1, с. 14].

Варто зазначити, що елективні курси в старшій школі відрізняються від тих, які використовуються у 8–9-х кл. на етапі допрофільної підготовки. Так, у 10–11 кл. їх метою є поглиблення знань та формування тих умінь і навичок, які необхідні для певної професійної діяльності. Відтак, ці курси мають вивчатися на систематичній основі впродовж 1–2 років, а їх результатом є сформованість відповідних компетенцій випускника школи. Упродовж навчання в 10–11 кл. кожен учень має обрати та оволодіти змістом чотирьох-п'яти елективних курсів.

Елективні курси є елементом варіативної частини змісту освіти. Концепцією профільного навчання передбачається, що з переліку вибіркового предметів, запропонованих навчальним закладом, учень може обрати ті, які вважає цікавими або найбільш корисними для власного особистісного розвитку [1]. При цьому право його вибору не обмежується лише тими, що пов'язані з профілем навчання. Так, учень, який навчається за математичним профілем, може обрати елективний курс «Англійська мова для ділового спілкування» або «Країнознавство», якщо має намір поглибити знання в цій предметній галузі. Після того як учень обрав елективний курс, він, на відміну від факультативу, стає нормативним, тобто обов'язковим для відвідування та вивчення.

Оскільки елективні курси є основним засобом побудови індивідуальних освітніх програм

¹ Тут і надалі ми послуговуватимемося терміном «елективні курси» як синонімічним до «курси за вибором».
² Для порівняння: у Російській Федерації це співвідношення становить 50:30:20.

на основі самостійного вибору старшокласників, їх розробленню має передувати виявлення *реальних освітніх потреб* усіх учасників навчального процесу: школярів, батьків, педагогів. Вивченням цього питання мають займатися відповідні науково-дослідні установи. Так, опитування школярів і вчителів іноземних мов щодо того, які елективні курси з іноземної мови мають вивчатися в старшій профільній школі, здійснювалося упродовж 2010–2013 рр. співробітниками лабораторії навчання іноземних мов Інституту педагогіки НАПН України (завідувач лабораторії В. Г. Редько). Результати цієї діяльності відображено в колективній монографії «Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів» та програми для загальноосвітніх навчальних закладів для 10–11 кл. [4]. Зокрема, навчальною програмою регламентується перелік основних курсів за вибором. До них належать такі: «Література країн, мова яких вивчається»; «Країнознавство»; «Ділове мовлення»; «Основи перекладу».

Також передбачено додатковий перелік елективних курсів, які доцільно використовувати у процесі іншомовної підготовки старшокласників: «Туристична сфера»; «Соціолінгвістика»; «Лінгвокраїнознавство»; «Культура і мистецтво» [7]. Перелік як перших, так і останніх може уточнюватися та бути розширеним, виходячи з їх дидактичної доцільності й освітніх запитів учнів.

Варто окремо зазначити, що під час розроблення елективних курсів деякі педагоги наголошують на необхідності врахування особливостей того регіону, де розташована школа (наприклад, які галузі виробництва є пріоритетними), аби старша профільна школа більш повно задовольняла запити ринку праці. Як стверджують британські педагоги, «поганою вважається та школа, у навчальному плані якої немає відбитку конкретної місцевості» [9, с. 44]. Якщо для предметної галузі «іноземні мови» відображення особливостей регіону у змісті курсів за вибором не є пріоритетним, то, на нашу думку, воно має бути обов'язковим у змісті прикладних дисциплін.

Наразі немає підстав стверджувати, що вітчизняні школи повністю забезпечені елективними курсами з іноземних мов, оскільки нині процес їх конструювання перебуває на етапі визначення їх дидактико-методологічних засад. Проте у переліку навчальної літератури, рекомендованому МОН для використання загальноосвітніми навчальними закладами на 2013–2014 н. р., уже знаходимо три програми для елективних курсів з англійської мови: «Ділова англійська мова» (курс за вибором для профільної школи), 10–11 кл. (автор Павлюк А. В.); «Науково-технічний переклад» (курс за вибором для профільної школи,) 10–11 кл. (автор Коваленко А. Я.); «Основи перекладу» (курс за вибором для профільної школи), 10–11 кл. (автор Коваленко А. Я.) [6].

Як видно з переліку, запропоновані елективні курси охоплюють тематику, що створює передумови для підготовки до навчання на спеціальностях філологічного напрямку, а

також до спілкування у професійній сфері. Проте цих курсів вочевидь недостатньо для того, щоб повною мірою задовольнити потреби старшої профільної школи. З іншого боку, запропоновані курси розраховані на учнів, для яких основною є англійська мова. Пізнавальні запити тих, хто хотів би поглибити власні знання на матеріалі французької, німецької та іспанської мов, залишаються наразі не задоволеними.

Недостатня кількість елективних курсів зумовлює важливість питання про те, хто їх має створювати. Так, в Україні сформувалися авторські колективи, які розробляють підручники з іноземних мов, проте мало авторів, які займалися б розробленням курсів за вибором на належному методичному рівні.

В умовах, коли доцільність профілізації школи не викликає сумнівів у переважній більшості учасників навчального процесу, розроблена відповідна нормативна база, але очевидним є брак відповідного навчально-методичного забезпечення варіативного компонента, мимоволі складається враження, що нині перед учителями поставлено завдання самостійно розробляти елективні курси, враховуючи матеріально-технічне забезпечення їхнього навчального закладу, інтереси учнів та можливості педагогічного колективу. Проте в такому разі кожна школа отримує «свій» набір елективних курсів, дидактична цінність та методична відповідність яких залишається непереконаливою. Розглядаючи питання конструювання змісту елективних курсів під цим кутом зору, ілюстративними вважаємо результати анкетування учителів, проведеного російськими колегами, на предмет їх готовності до організації профільного навчання у школі. Так, лише 16 % російських педагогів готові розробляти та добирати зміст елективних курсів для профільного навчання [8]. Подібні результати ілюструє проведене нами опитування учителів іноземних мов в Україні. Так, переважна більшість опитаних зазначила, що періодично розробляє додаткові дидактичні матеріали для забезпечення навчального процесу (72 %), проте лише 17 % респондентів висловили свою готовність самостійно або в колективі добирати та апробувати зміст курсів за вибором.

Варто зазначити, що розроблення змісту елективного курсу – це копітка праця, що передбачає не лише добір змісту курсу, а й обґрунтування його дидактико-методологічних положень, експериментальну перевірку, коригування змісту тощо. Такий обсяг роботи лише відволікатиме вчителя від виконання його основної функції – навчати учнів.

На наше переконання, основні курси за вибором повинні базуватися на єдиній концепції, що зорієнтована на всебічний розвиток учнів, а також має бути схвалена Міністерством освіти і науки. Конструювання змісту елективних курсів має бути спільним здобутком учителів-практиків та науковців. У такому випадку вітчизняні школи зможуть отримати єдині уніфіковані елективні курси, у протилежному – без належного наукового обґрунтування змісту та відповідного методичного супроводу використання різних за струк-

турою та дидактичним наповненням курсів може призвести до нерівномірності інтелектуального та особистісного розвитку підлітків.

Водночас, ми не відкидаємо можливості створення додаткових елективних курсів учителями-практиками для потреб конкретної школи за їх власною ініціативою. Згодом, за умов їх успішної апробації, такі доробки можуть отримувати схвалення Міністерства освіти та рекомендуватися до більш широкого використання. Також позитивним для процесу конструювання елективних курсів вбачаємо залучення викладачів ВНЗ, які мають досвід викладання профільних дисциплін. Це дасть змогу забезпечити наступність шкільної та професійної освіти.

Виходячи із завдань профільного навчання, зміст елективних курсів з іноземних мов для класів філологічного профілю має відповідати таким вимогам:

1. Задовольняти особистісні потреби учнів з огляду на підготовку до професійного навчання. Тобто в класах філологічного профілю елективний курс має орієнтувати учнів у просторі тих професій, де іноземна мова є основним інструментом роботи (журналістика, перекладацька діяльність, міжнародний туризм тощо). Такий елективний курс виконуватиме прагматичну функцію, оскільки дасть змогу усунути абстрактність повідомлення учням загальних філологічних знань – він сприятиме адаптуванню змісту навчання іноземної мови відповідно до вимог конкретної професійної сфери, доповнюючи його обов'язковими для вивчення основ цієї професії матеріалами [5, с. 85]. Перевага у питаннях професійної орієнтації не випадково належить саме елективним курсам. Здійснення профорієнтації засобами елективних курсів, з одного боку, дає змогу не перебудовувати зміст основного (профільного) курсу іноземної мови, який регламентований навчальною програмою та освітнім стандартом, а з іншого – більш повно враховувати професійні запити учнів шляхом запровадження низки предметів за вибором.

2. Елективні курси на філологічному профілі забезпечують підтримку вивчення базових і профільних предметів, а також створюють умови для внутрішньо-профільної спеціалізації навчання.

3. Зазначені курси повинні мати розвивальний потенціал і сприяти формуванню в учнів цілісної картини світу, розвитку їх інтелектуальних та загальноосвітніх навичок.

Розглядаючи питання конструювання змісту елективних курсів, справедливим буде зазначити, що за сучасних тенденцій розвитку суспільства іноземна мова слугуватиме фахівцям будь-якого напрямку професійної підготовки засобом вивчення відповідної предметної галузі. Відтак, одним із перспективних аспектів є розроблення елективних курсів іноземною мовою для нефілологічних напрямів підготовки (наприклад, «Англійська мова комп'ютерного спілкування» тощо). Завдання елективних курсів для класів нефілологічного профілю полягає в необхідності розвинути понятійний апарат випускників школи та підготувати їх до подальшого професійного навчання та діяльності.

Формальний аспект упровадження курсів за вибором передбачає, що для кожного з них має бути розроблена відповідна навчально-методична документація. Зо-крема, навчальна програма та пояснювальна записка, які окреслять місце курсу в навчальному процесі, його цілі й завдання, методи і форми навчання, форми контролю рівня навчальних досягнень, критерії оцінювання тощо.

Зміст елективного курсу може бути представлений у вигляді друкованої книги і в альтернативних формах (відеокурс, інтерактивне комп'ютерне середовище тощо). Оптимальним убачаємо створення окремого навчально-методичного комплексу (НМК), ядром якого буде традиційна книга, зміст якої доповнюватиметься різними видами дидактичних матеріалів (робочий зошит, аудіозаписи, відеосупровід тощо).

Добираючи зміст НМК, варто враховувати позитивні тенденції у сфері конструювання змісту навчальної літератури з іноземних мов. Зокрема, це побудова підручника за модульним принципом, уведення сюжетної лінії, забезпечення змістових міжпредметних зв'язків, різноманітність ілюстративного матеріалу та врахування сучасних тенденцій розвитку екранної культури, а також вікових і психофізіологічних особливостей учнів старшої школи тощо.

Однією із провідних тенденцій у методичній науці останніх десятиліть є модульна технологія навчання. Зазначимо, що під «модулем» розуміють відносно самостійну частину певної системи, яка має певне функціональне значення. У педагогіці «модуль» представляє логічно завершений фрагмент змісту навчального предмета або предметної галузі, що слугує досягненню конкретної дидактичної цілі. У процесуальному вимірі модульна технологія навчання передбачає логічний поділ змісту навчання на «функціональні вузли».

Виходячи з такої логіки, умовно можемо розглядати власне елективні курси як модулі, що доповнюють та поглиблюють зміст профільного курсу. Наприклад, курс «Література англійських країн», «Англійська мова ділового спілкування» більш повно знайомлять учнів з окремими аспектами іншомовної та допрофесійної підготовки.

Зміст елективного курсу та його організацію в навчальній книзі також доцільно здійснювати за модульним принципом. Конкретизуючи зміст модуля, Н. В. Шу-мякова та низка інших дослідників пропонують розглядати його як тему або розділ курсу, у межах якого вивчаються одне фундаментальне поняття (явище), або сукупність споріднених понять (явищ) [10]. Це може бути блок уроків, які мають на меті досягнення комплексу цілей, пов'язаних із автономним та логічно цілісним фрагментом змісту. Кожен модуль посібника варто розглядати як окремий дидактично завершений елемент.

Оскільки модуль є автономним функціональним фрагментом навчальної діяльності, передбачається, що модульна організація навчальної книги дає учителю змогу самостійно визначати порядок і повноту опрацювання модулів. Водночас, незважаючи на від-

носну, а подекуди і повну автономність модулів один від одного, їх послідовне опрацювання являє систему поетапного формування і розвитку відповідних умінь і навичок при послідовному ускладненні тематики. Вважається, що засвоєння змісту модуля має завершуватися відповідною формою контролю знань, умінь і навичок, які мають бути сформовані в результаті опрацювання цього блоку.

Ще одним позитивом модульної побудови елективних курсів вважаємо те, що в разі усвідомлення старшокласником помилковості свого вибору він/вона може обрати інший курс і продовжити його вивчення з мінімальними смисловими втратами для себе.

Ураховуючи, що традиційно конструювання підручників для гуманітарних предметів відбувається на текстоцентричній основі, текст як основний компонент навчальної книги має відповідати певним дидактико-методичним критеріям. Зо-крема, це його науковість, стилістична та гносеологічна довершеність, проблемність матеріалу, інформативність та лігводидактична доцільність. Текст навчальної книги може поділятися на основний та додатковий. Якщо основний текст є обов'язковим для опрацювання з метою формування певної бази знань, умінь і навичок, то додатковий може використовуватися для індивідуалізації й диференціювання навчального процесу. Додаткові тексти та завдання до них як необ'язкові для зручності можуть бути представлені окремим розділом навчальної книги.

На наше переконання, для оволодіння основами певної предметної галузі засобами іноземної мови необхідний високий рівень розвитку іншомовної комунікативної компетентності. Так, для філологічного профілю складність змістового наповнення елективного курсу має перевищувати рівень B1 та наближатися до рівня B2 (у термінах Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти). Відтак, авторам доцільно використовувати автентичні зразки, що демонструватимуть функціональний аспект мови та сприятимуть розвитку термінологічно-понятійного апарату ви-пускників школи таким чином, щоб краще підготувати їх до подальшого професійного навчання й діяльності.

З іншого боку, зміст елективних курсів для класів нефілологічного профілю доцільно укладати з орієнтацією на рівень іншомовної підготовки A2-B1. Викладення змісту предметної галузі доступною мовою дасть змогу учням класів нефілологічного профілю краще оволодіти її основами.

У процесі конструювання змісту посібника елективних курсів іноземною мовою авторам доцільно уникати їх надмірної теоретизації, а викладення навчального матеріалу не повинне орієнтувати вчителя на читання лекції. Натомість, основними характеристиками елективних курсів є їх інформаційна насиченість, варіативність, оригінальність та нестандартність. Також їх зміст не повинен дублювати зміст базових і профільних предметів, оскільки це нівелюватиме дидактичний потенціал елективного курсу.

Важливою характеристикою сучасної навчальної книги з іноземної мови є її прак-

тична зорієнтованість, яка передбачає створення можливостей для учнів розв'язувати завдання на основі предметного матеріалу. При цьому активна діяльність учня має переважати репродуктивний компонент. Це означає, що інформація, яку учні отримують у процесі навчання, призначена не стільки для повного запам'ятовування, скільки для стимулювання їх до подальшої творчої або пошукової діяльності.

За нашою логікою, у процесі роботи над темою учням має пропонуватися низка можливих робіт, які вони мають виконати, спираючись на її зміст. Бажано повідомляти ці завдання на початку роботи з темою (модулем). До такої практики вдаються автори деяких зарубіжних видань – завдання, яке учні мають виконати після завершення роботи над модулем, повідомляються на початку роботи з ним. Вважаємо, що наявність декількох варіантів таких робіт дасть учням можливість вибору та більш повного урахування їхніх інтересів та здібностей. Відтак, зміст окремого модуля (розділу або тематичного блоку) слугує передумовою для створення комунікативного середовища, засобами якого і в межах якого протікає взаємодія учнів. Кінцевою метою має бути перехід від інформаційної до соціальної взаємодії. Таким чином, основна функція навчального матеріалу елективного курсу – це надати учням необхідну інформацію та створити умови для індивідуальної та групової роботи, виконання проектних завдань тощо.

Важлива роль належить завданням, зорієнтованим на пошукову та дослідницьку діяльність, які стимулюють пізнавальну активність учнів. Виконання спільної пошукової або ж творчої діяльності позитивно впливає на активізацію і мотивацію до розвитку комунікативних умінь учнів. Зокрема це пояснюється проявом «синергетичного ефекту», відповідно до якого спільна активна діяльність партнерів по навчанню справляє на них посилений вплив, а тому вони демонструють кращі результати, аніж тоді, коли працювали б ізольовано.

З іншого боку, індивідуальна робота, диференційована за рівнями складності та тематикою залежно від потреб кожного учня, створює умови для розвитку навичок самостійної роботи над мовою, умінням працювати з довідковою літературою, самостійно оформлювати та представляти іншим учасникам навчального процесу отриману інформацію, розвиває мислення і творчі здібності учнів. Відтак, вважаємо за доцільне однаковою мірою використовувати індивідуальні, парні та групові форми роботи старшокласників.

Важливим елементом методичної системи елективного курсу є визначення очікуваних результатів навчання, а також способів їх діагностики та оцінювання. Тобто маємо визначити, які знання, уміння і навички будуть сформовані на момент опрацювання конкретного тематичного блоку та елективного курсу загалом. Результати навчальної діяльності мають бути значущі насамперед для учнів, що необхідно для забезпечення привабливості курсу та мотивації його вивчення.

Відмінністю елективних курсів від базових та профільних предметів є те, що після закін-

чення школи проведення державних іспитів за ними не передбачається. Відтак, маємо окреслити підходи щодо оцінювання навчальних досягнень учнів. При цьому варто передбачити форми і проміжного контролю, і підсумкової залікової оцінки за весь елективний курс.

Аналіз наукової педагогічної та методичної літератури, а також окремих зарубіжних елективних курсів з іноземних мов дав змогу виявити, що наразі більшість науковців та авторів-розробників указують на доцільність використання технології портфоліо. Портфоліо є колекцією робіт учня, що демонструє динаміку його досягнень під час вивчення окремого предмета. За його допомогою відбувається систематизація накопиченого досвіду та отриманих знань. Використання портфоліо як форми оцінювання навчальних досягнень характеризується низкою психологічних переваг. Так, створення колекції власних робіт сприяє неформальній підтримці інтересу до курсу, підвищенню мотивації до його вивчення, рефлексії. Також усувається бар'єр, властивий для традиційного оцінювання, оскільки портфоліо учня не можна порівнювати з певними еталонами – воно (порівняння) здійснюється лише для минулих і теперішніх навчальних здобутків учня. Для використання технології портфоліо у змісті елективного курсу необхідно передбачити виконання робіт іноземною мовою, які матимуть вигляд кінцевого продукту (творчі письмові роботи, відповідно оформлені проекти тощо).

Окрім виконання творчих робіт, варто також передбачити можливість проміжних контролів, які можуть бути представлені у формі тестових завдань, із метою перевірки якості засвоєння знань.

Якщо елективний курс представлений у вигляді НМК, то його традиційними компонентами мають бути робочий зошит, аудіо- та відеоматеріали. Функція робочого зошита для елективного курсу – не стільки відтворювати матеріал посібника (зокрема для формування мовних умінь і навичок), скільки створити умови для того, щоб учень став активним учасником навчального процесу. Відтак, завдання робочого зошита мають сприяти осмисленню й цілеспрямованому застосуванню навчального матеріалу у практичній діяльності. Своєю чергою, включення в структуру НМК автентичних відео- або, принаймні, аудіоматеріалів дасть змогу подолати обмеженість іншомовної підготовки учнів за допомогою лише друкованих засобів навчання в умовах браку реально іншомовного середовища. Так, автентичні аудіофрагменти демонструють зразки реального спілкування, відображають реальну мовну дійсність та особливості функціонування мови як засобу комунікації. У результаті це сприятиме розумінню учнями реальної комунікації.

Беручи до уваги те, що елективний курс виконує специфічні функції, зокрема готує до подальшого навчання за професійним спрямуванням, педагоги справедливо наголошують,

що авторам доцільно передбачити перспективи післяшкільного використання посібника з елективного курсу, тобто спрогнозувати ті аспекти, для яких окремі компоненти навчальної книги можуть бути корисними для учнів (термінологічний словник, довідник тощо).

Висновки. Вважаємо, що врахування окреслених рекомендацій у процесі добору та конструювання змісту елективних курсів дасть змогу розробникам створити дидактичні матеріали, які сприятимуть ефективному формуванню іншомовних професійно спрямованих комунікативних умінь і навичок старшокласників, розвитку їх самостійної пізнавальної активності та зорієнтують учнів на професійно доцільне використання іноземної мови у майбутній діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Концепція профільного навчання в старшій школі // Інформаційний збірник Міністерства освіти. – 2003. – № 24. – С. 2–16.
2. Копытов А. Д. Внедрение адаптированных зарубежных образцов реализации профильного обучения [текст] / А. Д. Копытов, М. П. Пальянов, А. Р. Демченко // Педагогика : научно-теоретический журнал. – 2010. – № 7. – С. 98–105.
3. Краевский В. В. Проблемы научного обоснования обучения: методологический анализ / В. В. Краевский. – М. : Педагогика, 1977. – 264 с.
4. Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів : навчально-методичний посібник / Редько В. Г., Полонська Т. К., Басай Н. П., Пасічник О. С. [та ін.] ; за наук. ред. Редька В. Г. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 360 с.
5. Пасічник О. С. Забезпечення профорієнтаційного компонента в змісті навчання іноземних мов у старшій профільній школі / О. С. Пасічник // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : зб. наук. праць. – Вип. 41 / редкол. : В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 83–88.
6. Про переліки навчальної літератури, рекомендованої Міністерством освіти і науки України для використання у загальноосвітніх навчальних закладах у 2013/2014 навчальному році, Лист МОН № 1/9–573 від 23.08.13 р.
7. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 10–11 класи. Іноземна мова. – К. : Поліграфкнига, 2010. – 111 с.
8. Шахова Е. Д. Соотношение выборов школьников на этапе предпрофильной подготовки и последующего профильного обучения // Е. Д. Шахова / Электронный журнал «Психологическая наука и образование» – 2010. – № 4. – Режим доступа : <http://www.psyedu.ru/journal/2010/4/Shahova.shtml>, 5.06.2014.
9. Школьные реформы в развитых странах Запада / под ред. З. А. Мальковой. – М., 2008. – 157 с.
10. Шумякова Н. В. Модульное обучение при подготовке предпринимателей в США / Н. В. Шумякова ; ред. К. Н. Цейкович. – М., 1995. – 44 с.

Цитувати: Пасічник О. С. Дидактичні та методичні підходи до конструювання змісту елективних курсів з іноземної мови для старшої профільної школи як засобу забезпечення варіативного компонента іншомовної освіти / О. С. Пасічник // Постметодика. – 2014. – № 4. – С. 35 – 40.